

การเปรียบเทียบผลจากการส่งเสริมอาชีพหลัก-รอง ในพื้นที่
โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่อาวอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
จังหวัดลำพูน

**The Comparison of an Achievement of the Main and
Minor Occupation Promotion in the Mae Oaw
Watershed Area Development Royal Initiated Project,
Lamphun Province**

รรภา คุณาพร^{1/}
Warapa Kunnaporn^{1/}

Abstract : The objective of this research was to follow up the adoption of the main and minor occupation promotion of the people in the Mae Oaw Watershed Area Development Royal Initiated Project, Lamphun Province after one year implementation. Four hundred and forty four samples were selected by Multi-stage Sampling technique from the total population of 3017 households. From research findings, it was found that the main occupation (agriculture) and the minor-occupation (hired labour) had increased by 2 and 4.9 per cent respectively and the total income had increased 13,318.58 Baht. Agricultural product management by totally sold out was decreased by 8.3 per cent and by partly sold out was increased by 6.5 per cent. The adoption of promotional practice in terms of conservation e.g. chemical application, slash and burn practice had also increased. It was suggested that agricultural technology as well as natural resource conservation should be urgently promoted in order to prevent environmental problems in the future.

^{1/} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

^{1/} Asst.Professor, Department of Agricultural Extension, Faculty of Agriculture, Chiang Mai University.

การเปรียบเทียบผลจากการส่งเสริมอาชีพหัตถ์-รอง ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่
ลุ่มน้ำแม่ฮาดอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดลำพูน

บทคัดย่อ : วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ เพื่อประเมินการยอมรับการส่งเสริมอาชีพหลักและอาชีพรอง ในเชิงอนุรักษ์
ของประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ฮาด จังหวัดลำพูน ในปีงบประมาณ 2537 เปรียบเทียบกับ ปีงบประมาณ 2536 ตัวอย่างที่ใช้
ในการศึกษาเป็นหัวหน้าครัวเรือน จำนวน 444 ราย ที่ได้รับการคัดเลือกจากประชากรจำนวน 3,017 ครัวเรือน โดยวิธี
การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน ผลการศึกษาพบว่า มีประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักเพิ่มขึ้นร้อยละ
2 และประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพรอง เพิ่มขึ้นร้อยละ 4.9 มีรายได้จากการประกอบอาชีพหลักและอาชีพรอง
เพิ่มขึ้น 13,318.58 บาท มีการจัดการผลผลิตโดยการขายทั้งหมดลดลง ร้อยละ 8.3 ในขณะที่มีการจัดการผลผลิต
โดยขายเพียงบางส่วน เพิ่มขึ้น ร้อยละ 6.5 มีการยอมรับพฤติกรรมกรรมการส่งเสริมในเชิงอนุรักษ์ อาทิ การใช้ปุ๋ยเคมี
และการเปิดพื้นที่โดยการตัดและเผาไม้ใหญ่เพิ่มขึ้น จึงมีข้อเสนอแนะให้มีการให้ความรู้ในด้านอนุรักษ์ควบคู่ไปกับ
ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีเกษตร เพื่อป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในอนาคต

Index words : การส่งเสริมอาชีพ โครงการเนื่องมาจากพระราชดำริ Occupation promotion,
Royal initiated project

คำนำ

โครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่ฮาด อันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ จังหวัดลำพูน ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่
จังหวัดลำพูน พื้นที่ร้อยละ 96 อยู่ในเขตห้าตำบล
ของอำเภอนาเชือก ได้แก่ ตำบลน้ำดิบ ตำบลท่าดู้ม
ตำบลมะกอก ตำบลนครเจดีย์ และตำบลหนองขวง
และอีกร้อยละ 4 ตั้งอยู่ในเขตตำบลเหล่ายาว
อำเภอบ้านโฮ่ง กลุ่มพื้นที่ทั้งสิ้น 127,388 ไร่
โครงการนี้มีลักษณะเป็นโครงการร่วมของหลาย
หน่วยงาน มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อการอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ อันจะส่งผล
ถึงการใช้ประโยชน์ของราษฎรในพื้นที่โครงการฯ
ได้ชั่วลูกชั่วหลาน ทั้งในด้านทรัพยากรน้ำ ป่าไม้
และดิน ตลอดจนด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม
และการเมือง การดำเนินงานพัฒนาประชากรใน
พื้นที่ในด้านการส่งเสริมอาชีพหลัก อาชีพรอง
และอาชีพเสริม ตลอดจนการให้บริการขั้น
พื้นฐานในเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นกิจกรรมที่
ได้เริ่มดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้าน
โครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่โครงการฯ ตั้งแต่ปี 2536
เป็นต้นมา

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อติดตาม
ผลการยอมรับการส่งเสริมอาชีพหลักและรองใน
เชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชากรในพื้นที่
โครงการฯ ในปีงบประมาณ 2537 ซึ่งนับเป็นปีที่
2 ของการดำเนินงานพัฒนา โดยเปรียบเทียบกับ
ผลการดำเนินงานในปีงบประมาณ 2536

อุปกรณ์และวิธีการทดลอง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ประชากรที่ใช้ในการ
ศึกษาเป็นราษฎรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่
ลุ่มน้ำแม่ฮาด จังหวัดลำพูน ที่ได้รับการคัดเลือก
โดยการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage
Sampling) จำนวน 444 ราย คิดเป็นร้อยละ 14.7
ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้
ในการรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ประกอบ
ด้วยคำถามปลายปิด (Close-ended Question)
และคำถามปลายเปิด (Open-ended Question)

วิธีทดลอง ใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มประชากร

ตัวอย่างในสนาม โดยใช้แบบสอบถามในระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม 2538 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package for the Social Science; SPSS) ซึ่งประกอบด้วยสถิติพรรณนา ใช้หาค่าร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ย (Mean)

ผลการทดลอง

1. การประกอบอาชีพหลักและรอง

อาชีพหลัก จากการศึกษาพบว่า มีผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักเพิ่มขึ้นจากเดิมในปี 2536 มีร้อยละ 68.3 เป็นร้อยละ 70.3 ในปี 2537 โดยพบว่าการประกอบอาชีพทำสวน หัสนา เพิ่มขึ้นร้อยละ 5.7 และ 2.2 ตามลำดับ ในขณะที่มีการประกอบอาชีพโดยการทำไร่ลดลงร้อยละ 6.1 และประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์เพิ่มขึ้นร้อยละ 0.2 ในส่วนของการประกอบอาชีพโดยการรับจ้าง พบว่าประกอบอาชีพรับจ้างเกษตรลดลงร้อยละ 3.2 ในขณะที่มีการประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 4.8

อาชีพรอง จากการศึกษาพบว่า มีผู้ประกอบอาชีพรองโดยการรับจ้างทั่วไปเพิ่มขึ้น จากร้อยละ 27.5 เป็น 32.4 ในขณะที่ประกอบอาชีพรองโดยการรับจ้างเกษตรลดลงจากร้อยละ 13.1 เป็นร้อยละ 6.5 และประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพรองลดลงจากร้อยละ 3.8 เป็นร้อยละ 2.7 อย่างไรก็ตาม ก็ได้มีประชากรหันมาประกอบอาชีพการเลี้ยงปลามากขึ้น

2. รายได้ต่อครัวเรือน

ประชากรในพื้นที่โครงการมีรายได้รวมเฉลี่ยทั้งสิ้น ทั้งจากการประกอบอาชีพหลัก อาชีพรอง และอื่น ๆ คิดเป็นเงิน 61,041.58 บาท หากจะเปรียบเทียบรายได้รวมของประชากรในปี 2536 ซึ่งพบว่ามีเพียง 47,723.- บาท เท่านั้น จะเห็นว่ารายได้ในปี 2537 เพิ่มขึ้นจากเดิม 13,318.58 บาท โดยเพิ่มในส่วนของรายได้จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประมาณ 3,287.- บาท จากการรับจ้างเกษตรประมาณ 3,126.- บาท และจากการรับจ้างนอกภาคเกษตร ประมาณ 6,904.- บาท

หากจะเปรียบเทียบรายได้ต่อครัวเรือนของประชากรในเขตพื้นที่โครงการฯ ในปี 2536 และ 2537 ซึ่งพบว่าเพิ่มมากขึ้นทั้งจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การรับจ้างเกษตรและการรับจ้างนอกภาคเกษตรนั้น นับได้ว่าเป็นผลมาจากการดำเนินงานโครงการฯ ในพื้นที่ทั้งโดยตรงและทางอ้อม โดยทางตรงแล้ว โครงการฯ ได้ดำเนินการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการจัดชุดอ่างเก็บน้ำ ถนนหนทาง ตลอดจนการดำเนินงานโครงการฯ ส่งเสริมอาชีพเกษตร จนทำให้มีผู้ยึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักเพิ่มขึ้น แนวโน้มการประกอบอาชีพเกษตรในพื้นที่โครงการฯ จึงนับวันจะมีผู้ทางสศไศยิ่งขึ้นในอนาคต เนื่องจากจะยังคงมีการปรับปรุงในส่วน of โครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรต่อไปอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลี้ยงปลาน้ำจืดขยายโครงการฯ ออกไปให้มากขึ้น เนื่องจากสามารถทำรายได้ให้กับครัวเรือนเกษตรกรภายในระยะเวลาอันสั้น

8. ลักษณะการจัดการผลผลิต

หากจะเปรียบเทียบการจัดการผลผลิตเกษตร ในปี 2536 กับปี 2537 พบว่าประชากรในพื้นที่โครงการฯ ที่บริโภคผลผลิตทั้งหมดลดลงจากปี 2536 ซึ่งมีถึงร้อยละ 16.0 เหลือเพียงร้อยละ 10.1 ในปี 2537 ในขณะที่มีประชากรที่ขายผลผลิตบางส่วนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 34.7 เป็น 41.2 และประชากรที่ขายผลผลิตทั้งหมดลดลงจากร้อยละ 38.7 เป็นร้อยละ 30.4 ลักษณะการจัดการผลผลิต โดยการขายผลผลิตเพียงบางส่วน โดยเก็บไว้บริโภคในครัวเรือนส่วนหนึ่ง นับเป็นวิธีการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่ได้ผลดีในชุมชนที่กำลังพัฒนาวิธีหนึ่ง แทนที่จะขายสินค้าเกษตรซึ่งมีราคาต่ำไปเสียทั้งหมด แล้วต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงในการซื้อสินค้าบริโภคสำเร็จรูป การที่ลักษณะการจัดการผลผลิตเกษตร โดยการบริโภคผลผลิตทั้งหมดลดลงร้อยละ 5.9 จัดการผลผลิตเกษตร โดยการขายทั้งหมดลดลงร้อยละ 8.3 และการจัดการผลผลิตโดยการขายผลผลิตบางส่วนเพิ่มขึ้นร้อยละ 6.5 เมื่อเทียบกับปี 2536 ถือว่าประชากรในพื้นที่โครงการฯ มีความเข้าใจในการจัดการผลผลิตเกษตรดีขึ้น เนื่องจากการบริโภคผลผลิตเกษตรทั้งหมดก็ดี หรือการขายผลผลิตเกษตรทั้งหมดก็ดี ล้วนแล้วแต่ไม่ได้ประโยชน์ทางเศรษฐศาสตร์สูงสุดทั้งสิ้น จากการศึกษาพบว่าในปี 2537 ประชากรในพื้นที่โครงการฯ ขายผลผลิตเกษตรเฉลี่ยร้อยละ 27.07

ในการขายผลผลิตเกษตร พบว่า ประชากรในพื้นที่โครงการฯ ขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลาง ร้อยละ 67.6 เพิ่มขึ้นจากปี 2536 ซึ่งขายผลผลิตให้พ่อค้าคนกลางร้อยละ 61.9 เนื่องจากผลผลิตในปี 2537 มีมากกว่า การขายผลผลิตให้

พ่อค้าคนกลางนอกจากจะสะดวกแล้วยังทำกำไรคุ้มทุนอีกด้วย โดยเป็นพ่อค้าคนกลางจากอำเภอ ร้อยละ 12.8 จากจังหวัดลำพูน ร้อยละ 25 จากต่างจังหวัด ร้อยละ 9.5 จากกรุงเทพฯ ร้อยละ 1.4 ส่วนประชากรในโครงการฯ ที่นำผลผลิตเกษตรไปขายที่ตลาดเองมีร้อยละ 11 เพิ่มขึ้นจากปี 2536 ร้อยละ 2 เนื่องจากการคมนาคมในพื้นที่โครงการฯ ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น การขนส่งสินค้าเกษตรจึงทำได้สะดวก นอกจากนี้ส่วนใหญ่จะนำสินค้าไปจำหน่ายในตลาดหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ห่างจากแหล่งผลิตเพียง 0.59 กิโลเมตร จากการศึกษาพบว่าร้อยละ 18.9 ขายผลผลิตที่ตลาดหมู่บ้าน ร้อยละ 2.7 ขายผลผลิตที่ตลาดตำบล และมีเพียงร้อยละ 0.5 ขายผลผลิตที่ตลาดอำเภอ ส่วนการขายผลผลิตเกษตรผ่านสหกรณ์การเกษตร มีเพียงร้อยละ 0.9 เท่านั้น เพิ่มขึ้นจากปี 2536 เพียงร้อยละ 0.4 เท่านั้น วิเคราะห์ได้ว่าอัตราการขายรับการขายผลผลิตเกษตรโดยผ่านพ่อค้าคนกลางเพิ่มขึ้นสูงกว่าการขายผลผลิตเกษตรผ่านสหกรณ์ อย่างไรก็ตาม การที่มีการขายผลผลิตเกษตรผ่านสหกรณ์การเกษตรมากขึ้น ถึงแม้จะเพียงเล็กน้อยก็ถือว่าเป็นนิมิตหมายอันดีของการเริ่มพัฒนาระบบสหกรณ์ในพื้นที่โครงการฯ เนื่องจากสหกรณ์เป็นกลไกสำคัญต่อความสำเร็จของการพัฒนาการเกษตร อำนาจประโยชน์ให้กับสมาชิกตั้งแต่เริ่มต้น กระบวนการผลิตโดยการร่วมกันซื้อปัจจัยในการผลิตในราคาค่ากว่าจนถึงขั้นสุดท้ายของการผลิต โดยการร่วมกันขาย สหกรณ์ทำให้อำนาจต่อรองในการซื้อและขายดีขึ้น ปัญหาการตลาดจะถูกขจัดให้หมดไปได้หากว่ามีระบบสหกรณ์ที่เข้มแข็ง จากการศึกษาพบว่าประชากรในโครงการฯ เป็นสมาชิกสหกรณ์เพียงร้อยละ 4.1 เท่านั้น หากว่าระบบสหกรณ์ในพื้นที่โครงการฯ เข้มแข็งขึ้น จะมีผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้นในอนาคต

4. ความพร้อมด้านทุน

ประชากรในพื้นที่โครงการฯ มีความพร้อมในด้านทุนในการประกอบอาชีพ ร้อยละ 22.3 เมื่อเปรียบเทียบกับความพร้อมด้านทุนของประชากรในปี 2536 พบว่าความพร้อมด้านทุนลดลง ร้อยละ 8.9

ประชากรในพื้นที่โครงการฯ ต้องอาศัยเงินกู้จากแหล่งเงินทุนหลายประเภท ร้อยละ 47.3 ผู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร นอกนั้นกู้จากธนาคารพาณิชย์ นายทุนในหมู่บ้าน ญาติพี่น้อง คิดเป็นร้อยละ 2.7, 0.7 และ 4.1 ตามลำดับ โดยมีจำนวนเงินกู้เฉลี่ยจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเท่ากับ 15,343.62 บาท เป็นจำนวนเงินกู้เฉลี่ยจากธนาคารพาณิชย์ 1,557.25 บาท และเป็นจำนวนเงินกู้เฉลี่ยจากนายทุนในหมู่บ้าน 7.88 บาท รวมจำนวนเงินกู้เฉลี่ย 16,908.75 บาท ต่อครัวเรือน หากจะเปรียบเทียบกับจำนวนเงินกู้เฉลี่ยในปี 2536 พบว่าจำนวนเงินกู้ลดลงถึง 22,791.41 บาท

5. ความพร้อมด้านแรงงาน

ประชากรในพื้นที่โครงการฯ มีความพร้อมในด้านแรงงาน ร้อยละ 39.6 ลดลงจากปี 2536 คิดเป็นร้อยละ 9.9 ข้อมูลสนับสนุนได้จากทั้งลักษณะการประกอบอาชีพหลักและรองของประชากรในพื้นที่โครงการฯ ซึ่งให้เห็นถึงการลดลงของการประกอบอาชีพรับจ้างภาคเกษตรอย่างเห็นได้ชัดหรือกล่าวได้ว่าแรงงานภาคเกษตรได้เคลื่อนย้ายไปสู่ภาคอื่น เนื่องจากค่าแรงในการรับจ้างทั่วไปสูงกว่า อาทิ ค่าจ้างแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมโดยเฉลี่ยเป็น 150.- บาทต่อวัน ในขณะที่ค่าจ้างแรงงานภาคเกษตรเป็นเพียง 80.- บาทต่อวัน

อย่างไรก็ดี ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร นับวันจะทวีความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับในทั่วทุกภูมิภาคของโลก วิธีการแก้ปัญหาวิธีหนึ่งทำได้โดยการใช้เครื่องจักรยนต์หรือเครื่องมือทดแทน

6. ปัญหาในการประกอบอาชีพ

ประชากรในพื้นที่โครงการฯ จัดลำดับความรุนแรงของปัญหาในการประกอบอาชีพโดยมีความเห็นว่าปัญหารายได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัวเป็นปัญหาที่มีความสำคัญลำดับที่ 1 ร้อยละ 23.2 รองลงไปร้อยละ 20.5 กล่าวหาว่าปัญหาที่ดินขาดน้ำมีความสำคัญเป็นลำดับที่ 1 นอกจากนั้นได้แก่ปัญหาภาวะหนี้สิน ปัญหาที่ดินทำกินน้อย คิดเป็นร้อยละ 17.3 และ 16.4 ตามลำดับ

หากจะเปรียบเทียบกับสภาพปัญหาพื้นฐานของประชากรที่ได้จากการศึกษาในปี 2536 จะพบว่าปัญหาที่ดินขาดน้ำสำหรับการเกษตร นับเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงที่สุด คือ มีความรุนแรงมากถึงร้อยละ 35.4 รองลงไปเป็นปัญหาที่ดินทำกินน้อย รายได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัว และภาวะหนี้สินตามลำดับ วิเคราะห์ได้ว่าปัญหาเรื่องที่ดินขาดน้ำได้บรรเทาความรุนแรงลงไปที่ระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามปัญหารายได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัว และปัญหาที่ดินขาดน้ำนั้นเป็นปัญหาที่มีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างสูง การพิจารณาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาในการประกอบอาชีพ ต้องกระทำควบคู่กันไป นั่นคือนอกจากจะจัดให้มีการส่งเสริมอาชีพหลัก-รอง ในพื้นที่โครงการฯ อันจะเป็นการเพิ่มรายได้แล้ว การจัดหา น้ำให้เพียงพอแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งนับเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเพิ่มผลผลิต อันจะทำให้รายได้เพิ่มขึ้นในที่สุด ก็ต้องเร่งดำเนินการอีกทางหนึ่งด้วย

7. พฤติกรรมการยอมรับเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการ ประกอบอาชีพ

7.1 การใช้ปุ๋ย ประชากรในพื้นที่โครงการฯ
ใช้ปุ๋ยเคมีมากที่สุด ร้อยละ 32 รองลงไปใช้ปุ๋ยเคมี-
ปุ๋ยคอก ปุ๋ยคอก ปุ๋ยเคมี-ปุ๋ยคอก-ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยเคมี-
ปุ๋ยหมัก และปุ๋ยหมักคิดเป็นร้อยละ 16.7, 3.4, 1.2,
0.7 และ 0.5 ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้
ปุ๋ยของประชากรในพื้นที่โครงการฯ ในปี 2536
ซึ่งมีการใช้ปุ๋ยพืชสดมากที่สุดร้อยละ 14.4 และม
การใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์เพียงร้อยละ 8.8 แล้ว จะพบ
ว่าไม่มีการใช้ปุ๋ยพืชสดเลย ในปี 2537 แต่มีการใช้
ปุ๋ยเคมีเพียงอย่างเดียวเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 23.2 แม้แต่
การใช้ปุ๋ยคอกเพียงอย่างเดียวก็มีผู้ใช้ลดลง ร้อยละ
2.4 และในบรรดาผู้ใช้ปุ๋ยเคมี พบว่าร้อยละ 29.5
ใช้ในปริมาณมาก กล่าวได้ว่าเกิดการเปลี่ยนแปลง
ในส่วนของเทคโนโลยีการใช้ปุ๋ยอย่างเห็นได้ชัดเจน
ดูเหมือนว่าการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ซึ่งถือเป็นวิธีการ
ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
จะถือปฏิบัติลดน้อยลงไปเป็นลำดับ นับเป็นสิ่งที่
น่าเสียดายยิ่ง ถึงแม้ว่าการใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์จะ
ช่วยเพิ่มผลผลิตเร็วทันตาเห็น แต่ผลกระทบระยะ
ยาวแล้วเป็นปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมและสภาพ
ดินทั้งสิ้น ดังจะปรากฏให้เห็นในหลายพื้นที่ใน
ประเทศไทย การให้ความรู้แก่เกษตรกรในเรื่อง
การใช้ปุ๋ยน่าจะได้รับการคำนึงอย่างทั่วถึงนอกจาก
นี้เมื่อมีการใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มมากขึ้น ค่าใช้จ่ายในการ
ประกอบอาชีพก็เพิ่มขึ้นเป็นไปตามตัว ส่งผลให้
รายได้ของครัวเรือนลดน้อยลงอีกด้วย

7.2 การใช้สารกำจัดศัตรูพืช ประชากรใน
พื้นที่โครงการฯ ร้อยละ 57.9 ใช้สารกำจัดศัตรูพืช
และร้อยละ 38.3 ไม่ใช้สารกำจัดศัตรูพืชในจำนวน
ผู้ใช้สารเคมีดังกล่าว ร้อยละ 17.1 ใช้ในปริมาณมาก
นับได้ว่าประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่โครงการฯ
มีการใช้สารกำจัดศัตรูพืชในการประกอบอาชีพ
เกษตรกรรม ปัญหาพิษตกค้างของสารเคมีในดิน
และผลผลิตเกษตร เป็นสิ่งที่ต้องเฝ้าระวัง

7.3 การแปรรูปผลผลิตเกษตร ประชากร
เป้าหมายมีการปฏิบัติการแปรรูปผลผลิตเกษตร
เพียงร้อยละ 0.9 โดยมีการปฏิบัติการแปรรูป
ผลผลิตผักเพียงร้อยละ 0.2 โดยใช้ความรู้ที่ตนเอง
มีและทราบจากญาติ หากจะเปรียบเทียบการ
แปรรูปผลผลิตผักระหว่างปี 2536 กับปี 2537
จะพบว่ามิลักษณะเดียวกัน การที่ยังมีการถือปฏิบัติ
การแปรรูปผลผลิตเกษตรน้อยก็เนื่องมาจากประชากร
ส่วนใหญ่สามารถจัดการเกี่ยวกับผลผลิตเกษตร
ที่ได้รับโดยการขายและบริโภคจนหมดไม่เหลือ
ผลผลิตตกค้างจนกลายเป็นปัญหา อย่างไรก็ตาม
ไม่ได้หมายความว่า การแปรรูปผลผลิตเกษตรไม่มี
ความจำเป็นจะต้องให้การส่งเสริม หากแต่ใน
ปัจจุบันประชากรยังเคยชินกับระบบการจัดการ
ผลผลิตเกษตรโดยการขายเป็นวัตถุดิบ หากแนวคิด
ในการจัดการผลผลิตเกษตรโดยการแปรรูปแล้ว
จึงจัดจำหน่าย ซึ่งเป็นแนวทางจัดการผลผลิต
เกษตรที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่าได้รับการยอมรับ
จะมีการแปรรูปผลผลิตเกษตรเพิ่มขึ้นอย่าง
แน่นอน

Table 1 Comparison of target people occupation in the year 1993^{1/} and 1994.

Occupation	Year		Difference	
	1993	1994	Increase	Decrease
- Main occupation (%)				
- Agriculture	68.3	70.3	2.0	
- Horticulture	41.4	47.1	5.7	
- Paddy Field	18.1	17.3	2.2	
- Agronomy	11.3	5.2		6.1
- Animal raising	0.5	0.7	0.2	
- Minor occupation (%)				
- Hired labour				
- Off-farm hired labor	27.5	32.4	4.9	
- Income (Baht/household)	47,723.-	61,041.58	13,318.58	
- Agriculture	23,059.-	26,345.54	3,287.54	
- On farm hired labor	8,945.-	12,071.24	3,126.24	
- Off farm hired labor	15,720.-	22,624.79	6,904.87	
- etc.	-	780.86	780.86	
- Product management (%)				
- Totally consumed	18.0	10.1		5.9
- Totally sold	39.7	30.4		8.3
- Partly sold	34.7	41.2	6.5	
- Capital investment				
- Available	31.2	22.3		8.9
- Labour Available	49.5	39.6		9.9
- Problem	Water shortage	Not enough income		
- Technology application				
- Fertilizer Application(%)	Green manure 14.4%	Chemical 32%		
- Vegetable preservation	0.2	0.9	0.7	

^{1/} Research result published in 1994.

8. พฤติกรรมการยอมรับงานส่งเสริมอาชีพในเชิง อนุรักษ์

8.1 การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประชากรเป้าหมายร้อยละ 73.2 ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และร้อยละ 18.7 ไม่เคยได้รับข่าวสารดังกล่าว หากจะเปรียบเทียบกับ การได้รับข่าวสารด้านนี้ ในปี 2536 ซึ่งมีร้อยละ 16.7 ของประชากรเป้าหมายที่ไม่ทราบข่าวสาร ก็จะพบว่ามีประชากรเป้าหมายที่ไม่ได้รับข่าวสารการอนุรักษ์เพิ่มขึ้นร้อยละ 2 วิเคราะห์ได้ว่าในช่วงปี 2537 ซึ่งนับเป็นปีที่ 2 ของการดำเนินงานโครงการฯ งานหลักเป็นงานปรับปรุงโครงสร้างมูลฐานทางการเกษตรและความเป็นอยู่ทั่วไปให้ดีขึ้น ในขณะที่การดำเนินการในช่วงปี 2536 ซึ่งเป็นปีแรกของการดำเนินงานโครงการฯ จะเน้นด้านการประชาสัมพันธ์ให้ประชากรในพื้นที่เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของโครงการฯ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อฟื้นฟูสภาพป่า จึงมีการให้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่ประชากรในพื้นที่ฯ มากกว่า อย่างไรก็ตามการให้ข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมน่าจะได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อผลในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์อันจะทำให้เกิดการถือปฏิบัติอย่างถาวรต่อไป

8.2 การใช้น้ำในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประชากรเป้าหมายส่วนใหญ่ร้อยละ 13.5 ใช้น้ำในการเพาะปลูก โดยเลือกพืชที่เหมาะสม รองลงไปได้แก่ การกำหนดช่วงเวลาปลูก การทำแปลงคูรับน้ำ การใช้ระบบน้ำทั้งหมดและการใช้พืชคลุมดิน คิดเป็นร้อยละ 12.6, 9.5, 4.7 และ 4.1 ตามลำดับ หากจะเปรียบเทียบวิธีการใช้น้ำในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในเชิงอนุรักษ์กับปี 2536 จะพบว่า ประชากรเป้าหมายมีการถือปฏิบัติ

เกี่ยวกับการใช้น้ำในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเปลี่ยนไปจากเดิมอย่างเห็นได้ชัด คือมีการเลือกใช้วิธีการเลือกพืชที่เหมาะสมลดลงถึงร้อยละ 16.2 และใช้วิธีกำหนดช่วงเวลาปลูกลดลงร้อยละ 2.0 ในขณะที่ใช้วิธีการทำแปลงคูรับน้ำเพิ่มขึ้นร้อยละ 5.7 ใช้วิธีปลูกพืชคลุมดินเพิ่มขึ้นร้อยละ 2.4 วิเคราะห์ได้ว่าเกษตรกรในพื้นที่โครงการฯ มีทางเลือกในการใช้น้ำมากขึ้นไม่ได้ถูกจำกัดโดยเงื่อนไขของเวลาแต่เพียงอย่างเดียว ดังที่ได้ถือปฏิบัติมาแต่ก่อน ไม่ว่าจะเป็นการเลือกชนิดพืชที่เหมาะสมหรือการกำหนดช่วงเวลาปลูกก็ตาม การที่เกษตรกรในพื้นที่โครงการฯ มีทางเลือกในการใช้น้ำมากขึ้นก็เนื่องมาจากมีปัจจัยเอื้อให้เลือกใช้วิธีอื่น ๆ ซึ่งสะดวกกว่า อาทิเช่น การทำแปลงคูรับน้ำ มีการถือปฏิบัติเพิ่มขึ้นร้อยละ 5.7 และการใช้ระบบน้ำทั้งหมดเพิ่มขึ้นร้อยละ 3.1 ทั้งนี้เนื่องจากมีปริมาณน้ำมากขึ้นในพื้นที่โครงการฯ เพียงพอให้มีการจัดการใช้น้ำโดยวิธีดังกล่าว

สำหรับการใช้น้ำโดยวิธีการปลูกพืชคลุมดินโดยทั่วไปมีการถือปฏิบัติมากขึ้นร้อยละ 1.5 เนื่องจากได้มีการเผยแพร่ความรู้ด้านนี้กว้างขวางขึ้นกว่าเดิม ประกอบกับมีพืชที่สามารถใช้คลุมดินมากขึ้น ซึ่งการใช้พืชคลุมดินนับเป็นวิธีการทำการเกษตรที่ไม่ได้เป็นประโยชน์เฉพาะแก่การใช้น้ำเท่านั้น แต่ยังมีคุณสมบัตืต่อการบำรุง และรักษาทรัพยากรที่ดินอีกด้วยจึงนับว่าได้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการใช้น้ำเพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรมในเชิงอนุรักษ์มากขึ้น

8.3 การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ ประชากรเป้าหมายถือปฏิบัติวิธีการปลูกพืชแซมการเปิดพื้นที่โดยการถางแล้วเผาเปิดพื้นที่โดยเหลือไม้ใหญ่ไว้และเลือกปลูกพืชเศรษฐกิจคิดเป็นร้อยละ

22.1, 33.6, 23.0 และ 46.2 ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีปฏิบัติในปี 2536 จะพบว่าประชากรประชากรเป้าหมายมีการถือปฏิบัติในวิธีการต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วเพิ่มขึ้นมีการปลูกพืชแซมเพิ่มขึ้นร้อยละ 8.6 นับเป็นประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจทำให้มีรายได้เพิ่มและเป็นประโยชน์ในเชิงอนุรักษ์ดินอีกด้วย วิเคราะห์ได้ว่าการเผยแพร่แนวคิดและวิธีการปฏิบัติดังกล่าวมากขึ้น ยิ่งกว่านี้ยังเป็นที่น่ายินดีที่เกษตรกรในพื้นที่โครงการฯ ได้ถือปฏิบัติวิธีการเปิดพื้นที่โดยเหลือไม้ใหญ่ไว้เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 14.7 วิเคราะห์ได้ว่าประชากรในพื้นที่โครงการฯ มีความเข้าใจในแนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมดีขึ้นจึงได้ลดการตัดไม้ใหญ่เพื่อประกอบอาชีพเกษตรดีขึ้น อันเป็นผลมาจากการประชาสัมพันธ์โครงการฯ ซึ่งได้เริ่มปฏิบัติการมาตั้งแต่เริ่มจัดตั้งโครงการฯ อย่างไรก็ตามเมื่อ

เปรียบเทียบวิธีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่โดยการเปิดพื้นที่โดยการถางและเผาก็จะพบว่าการถือปฏิบัติเพิ่มขึ้นร้อยละ 3.6 เช่นกัน ถึงแม้ว่าวิธีการเปิดพื้นที่โดยการถางและเผาจะไม่ใช่วิธีการที่สิ้นเปลืองและมีการถือปฏิบัติเพิ่มขึ้นในปี 2537 ก็ตาม แต่เนื่องจากเกษตรกรในพื้นที่ยังขาดศักยภาพในการเปิดพื้นที่โดยวิธีอื่น เนื่องจากปัญหาการขาดแคลนแรงงาน และทุนในการดำเนินการดังที่ได้กล่าวไปแล้ว จึงจะยังคงมีการถือปฏิบัติเปิดพื้นที่โดยการถางและเผาต่อไป และหากจะได้พิจารณาวิธีการเปิดพื้นที่โดยการเหลือไม้ใหญ่ไว้ถาวรคู่กันไป ก็จะพบว่ามีประชากรถือปฏิบัติลดลงอย่างเห็นได้ชัดเจนถึงร้อยละ 14.7 และคาดว่าจะลดลงกว่านี้ในปีต่อ ๆ ไป เมื่อประชากรในพื้นที่ได้เข้าใจแนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมดีขึ้น

Table 2. Comparison of the adoption of occupational promotion in terms of conservation in the year 1993^{1/} and 1994.

Adoption of occupational promotion in terms of conservation	Year	
	1993 (%)	1994 (%)
- receiving environmental conservation information	75.2	73.2
- selection of economical plant	27.9	44.2
- slash and burn practice	30.0	33.8
- land preparation but left over big tree	8.3	23.0
- inter-cropping practice	18.5	22.1
- selection of plant appropriate to water available	29.7	18.5
- ditch management	3.8	9.5
- water system management	1.6	4.7
- covered crop practice	2.6	4.1

^{1/} Research result published in 1994.

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

ผลการดำเนินงานพัฒนาประชากรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่อาว จังหวัดลำพูน ในด้านการส่งเสริมอาชีพหลัก อาชีพรอง และอาชีพเสริม ในเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในปีงบประมาณ 2537 เมื่อเปรียบเทียบกับปีงบประมาณ 2536 พบว่ามีผู้ประกอบการประกอบอาชีพหลักร้อยละ 70.3 เพิ่มขึ้นร้อยละ 2 และประกอบอาชีพรอง โดยการรับจ้างทั่วไปร้อยละ 32.4 เพิ่มขึ้นร้อยละ 4.9 มีรายได้จากการประกอบอาชีพหลัก อาชีพรองและอื่น ๆ คิดเป็นเงิน 61,041.58 บาท เพิ่มขึ้น 13,318.58 บาท ผลผลิตเกษตรที่ได้รับส่วนใหญ่อ้อยร้อยละ 41.2 จะขายเป็นบางส่วน จึงพบว่าเพิ่มขึ้นร้อยละ 6.5 โดยขายให้กับพ่อค้าคนกลางร้อยละ 67.6 เพิ่มขึ้นร้อยละ 5.7 ในขณะที่ขายผลผลิตผ่านสหกรณ์การเกษตรเพียงร้อยละ 0.9 เพิ่มขึ้นร้อยละ 0.4 ความพร้อมในด้านเงินทุนในการประกอบอาชีพมีร้อยละ 22.3 ลดลงร้อยละ 8.9 ส่วนความพร้อมในด้านแรงงานมีร้อยละ 39.6 ลดลงร้อยละ 9.9 ปัญหาในการประกอบอาชีพที่สำคัญเป็นอันดับหนึ่งได้แก่ปัญหารายได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัว ในขณะที่ปัญหาที่สำคัญเป็นอันดับหนึ่งในปี 2536 เป็นปัญหาเรื่องขาดแคลนน้ำ

สำหรับพฤติกรรมการยอมรับเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ พบว่ามีการใช้ปุ๋ยเคมีมากที่สุด ร้อยละ 32 ในขณะที่มีการใช้ปุ๋ยพืชสดมากที่สุดร้อยละ 14.4 ในปี 2536 และมีการแปรรูปผลผลิตเกษตรร้อยละ 0.9 เพิ่มขึ้นร้อยละ 0.7

ส่วนพฤติกรรมการยอมรับงานส่งเสริมอาชีพในเชิงอนุรักษ์ พบว่าประชากรในพื้นที่โครงการฯ ไม่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร้อยละ 18.7 มากกว่าปี 2536 ร้อยละ 2 มีการเลือกปลูกพืชที่เหมาะสมลดลงร้อยละ 12.6 มีการทำแปลงรับน้ำเพิ่มขึ้นร้อยละ 5.7 ใช้วิธีปลูกพืชคลุมดินเพิ่มขึ้นร้อยละ 2.5 ใช้ระบบน้ำทั้งหมดเพิ่มขึ้นร้อยละ 2.4

ข้อเสนอแนะ

บทบาทของเจ้าหน้าที่เกษตรในพื้นที่โครงการฯ นับว่ามีความสำคัญส่งผลให้ประชากรในพื้นที่โครงการฯ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรมากขึ้น อาทิ มีผู้ประกอบการเกษตรมากขึ้น นับเป็นความสำเร็จที่ระดับหนึ่ง แต่หากจะได้พิจารณาถึงพฤติกรรมการยอมรับงานส่งเสริมในเชิงอนุรักษ์ จะพบว่ามีพฤติกรรมการยอมรับลดน้อยลง เช่น มีการใช้ปุ๋ยพืชสดน้อยลงอันจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในทางการทำลาดมากขึ้นในอนาคต ดังนั้นการให้ความรู้ ความเข้าใจในการอนุรักษ์ธรรมชาติให้ประชากรได้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่โครงการฯ จะต้องให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกเช่นเดียวกับความรู้เรื่องเทคโนโลยีเกษตรอื่น ๆ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ ดร.วันเพ็ญ สุรฤกษ์ ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หัวหน้าโครงการวิจัยเพื่อติดตามผลการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่อาวอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่ได้ให้โอกาสในการ

ศึกษาวิจัยครั้งนี้ และคณะกรรมการพิเศษเพื่อ
ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
ที่สนับสนุนเงินวิจัย จนการวิจัยครั้งนี้สำเร็จสู่ล่ง
ลงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- พงษ์อินทร์ รักอริยะธรรม. (2538). รายงาน "การวางแผนการจัดพื้นที่ที่เหมาะสมในการพัฒนาพื้นที่
ลุ่มน้ำแม่ลาว ด้วยเทคนิควิธีทางระบบสารสนเทศ
ภูมิศาสตร์" เชียงใหม่. ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วันเพ็ญ สุรฤกษ์. (2538). รายงาน "การติดตามผลและ
การประเมินผล โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่
ลาวอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดลำพูน
ปีงบประมาณ 2536" เชียงใหม่. ภาควิชาภูมิศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วราภา ภูพาน. (2537). รายงาน "การวิเคราะห์
พฤติกรรมของประชากรและการยอมรับการ
ส่งเสริมอาชีพหลัก-รองในเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ในพื้นที่ศึกษาโครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่ลาว
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดลำพูน
ปีงบประมาณ 2536" เชียงใหม่. ภาควิชาส่งเสริม
และเผยแพร่การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- สำนักงานโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ลาว. (2537).
ผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำ
แม่ลาวอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดลำพูน
ปีงบประมาณ 2537. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ลาว. (2536).
แผนงานและผลการดำเนินงานโครงการพัฒนา
พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ลาวอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
จังหวัดลำพูน ปี 2536. กรุงเทพฯ.